

Főbűnünk a banán – „egy évad a pokolban”

A *Bűnös évad* komor témákat sejtet, ám az egyes bűnök megítélésének változása az évszázadok folyamán mégis felszabadító (is) volt, ugyanis a különféle bűnök súlyosságának felmérése, bizonyos emberi gyengeségek bűnként való tételezése meglehetősen ingatag terület az európai kultúrában és a művészetekben is. Rendszerbe fogni és rangsorolni is csak bizonyos korszakok, ideológiák tudták, megítélésük azonban fennálló világnézetek, társadalmi rendszerek, társadalmi folyamatok, hagyományok függvénye, és a vallás, a morál jegyében megformált, írott vagy hallgatólagos viszonyulásmódok elsősorban társadalmi gyakorlatokban és diskurzusokban tükröződnek, a jog inkább csak „követi”, kiegészíti a bűnösség és a bűnfelfogás „logikáját”.

A *Bűnös évad* Halász Rita művészettörténelemmel együtt tartott Lakásszemináriumunk harmadik sorozata volt, amelynek során egy-egy külön estét szántunk főbűneinknek és azok irodalmi, képzőművészeti reprezentációjának.

A középkori keresztény egyház által kardinálisnak nevezett bűnök esetében mindezt azért is fontos hangsúlyozni, mert főbűnökön a bűnök forrását, kútfejét kell érteni, amelyek nem feltétlenül önmagukban súlyosak, hanem a „valódi” bűnök, vétkek kiindulópontjai, origói. Már az egyes bűnök megnevezésével is adódnak problémák, nem csak a magyarban. Az egyházi tanításokban kevésbé jártas fül számára egészen mást jelenthet a lustaság és a lelki restség vagy a büszkeség, gőg, kevélység hármasa, illetve a kapzsiság és fösvénység ellentétes irányból képezik „ugyanazt” a bűnt. A torkoságra használt francia *gourmandise* kifejezés például olyan mértékben módosult az évszázadok folyamán, hogy a francia szakácsok és ínyencek egy csoportja 2003-ban beadvánnyal fordult a pápához a francia kifejezés módosításáért, és a „*glouttonerie*”-t javasolták a falánkság vétkének kifejezésére. A szóhasználat buktatói mellett az is kétségtelen, hogy az

egyres bűnök nem is pontosan azt jelentik, amit a hétköznapi életben, a felszínen gondolunk róluk, hogy kialakulásukban és megítélésükben milyen erős szerepet játszottak világnézetek, kultúrák, legfőképpen a kereszténység középkorban megfogalmazott dogmái. Később a maga igényei szerint formálta át ezeket a polgári társadalom, az újkori erkölcs, filozófia és művészet, majd a pszichológia, illetve a 20. század sorsfordító eseményei, emberi-társadalmi kiégései változtattak még egy nagyot a bűnök megközelítésében. Érdekes nyomon követni, hogy az egyes bűnök milyen újabb vonásokat, társadalmi jelenségeket olvasztottak magukba a fogyasztói társadalmak túlbujánzása, a globalizált világ új, félelmetes jelenségei és trendjei következtében. Talán a kapzsiság, a kevélység és az irigység van jelen a legerőteljesebben mai életünkben: tőzsdecápák, hatalomra törő, ahhoz az örület határán is ragaszkodó politikusok, öntetszelgő médiasztárok. A test bűnei, a bujaság és a torkosság pedig nemcsak a túlfogyasztás és az elhízott társadalmak, a globesity kérdései miatt érdekesekek (amik már eleve az orvoslás, egészségügy területére terelik a középkorban még a mérték és önmegettartóztatás hiányaként bűnösnek értékelt féktelen táplálkozás kérdését), hanem a test túlzott középpontba állítása, a testkultusz, a társadalom és a média ál-

tal „előírt” testképekkel, valamint az ezekkel erősen összefüggő táplálkozási zavarok miatt is. A koplalás ugyanis pontosan a zabálás fonákja: fogyasztás és fogyás ugyanannak az éremnek a két oldala.

Az, hogy egy-egy főbűnre milyen műalkotások segítségével fókuszálunk, nem mindig kézenfekvő, időnként túl nagy a kínálat: a szűkítés, a néhány igazán találó mű kiválasztása okoz fejtörést, olykor azonban túl kevés valóban érdekes műalkotás adódik az adott témában, illetve az is előfordul, hogy ami az irodalomban gazdag lehetőségeket kínál, az a képzőművészetben nehezen megfogható, vagy fordítva. A *Bűnös évadban* rendszeres segítségünkre volt Johannes Cassianus középkori szerzetes, egy a sivatagi atyák közül, aki *De institutis...* (A keleti szerzetesek szabályairól) című művében „bevezette” a bűnöknek, gonosz sugallatoknak az osztályozását. Nála egyébként még nyolcan voltak, a szomorúság is közéjük tartozott. Hozzá hasonlóan követhettük Nagy Szent Gergely pápa *bűn-ügyi* útmutatását is. Ő a kevélységnek szentel kitüntetett figyelmet a bűnök rendszerében, és ő olvasztotta össze a lustaság és a szomorúság bűnét, s később ez utóbbi vált dominánssá, a lelki restség ugyanis fásultságból, kedvetlenségből, elkeseredésből fakad. Az adott viciium súlyosságát és frappáns büntetését Dante bugyraiban és *Purgatóriumá-*

nak köreiben is ellenőrizhettük, a főbűnök ikonográfiájához pedig többek közt Hieronymus Bosch 7 főbűn-sorozata, Cesare Ripa *Iconologia* című könyve, amelyben aprólékosan bemutatja a saját korszakában és az előző korokban használatos ábrázolási módokat, illetve Gustave Doré *Isteni Színjáték*-illusztrációi nyújthatnak kiindulópontot. Hol jobban, hol kevésbé inspirálók *A hét főbűn* című sorozat (Typotex Kiadó) egyes kötetei, ezek mindegyike korunk társadalma felől is vizsgálja és értelmezi a bűnöket.

Nem mindig a legkézenfekvőbb szerzők és művek a legizgalmasabbak egy-egy bűn kapcsán, klasszikus és kortárs párosítása szintén felfedhet újabb „bűnjeleket”. Térey János *Protokoll* című műve – már csak a műfaji transzformációk miatt is – a felesleges ember, az oblomovizmus és a spleen nyomában képviselte a restséget. (Egyértelműen kínálkozna például: Molière komédiája a fősvénység-kapzsiságnál, Móricz *Tragédiája* a torkosságnál, illetve a kevélységnél a *Büszkeség és balítélet*). Ez utóbbi helyett inkább Dorian Gray nárcisztikus gőgje és Wilde önarckép) motívikája válik fontossá számomra, miután a lázadó angyalok (Milton, Goethe, Madách) csapata is elgondolkodtató. Lucifer vagy Mefisztó Isten elleni lázadása szerintem a kevélység témájába vág, hiszen a klasszikusok ábrázolásai alapján ön-

hittek és dölyfösek, hiszik, hogy van elég erejük, hatalmuk legyőzni a teremtőt. A létezés hierarchikus rendje mintha magában hordozná az ez ellen való lázadást is, a tökéletességre törekvés, a hatalomra törés gőgös vágya már a teremtés kezdeteinél jelen van, a „fényhozó” nem fogadja el a teremtő és teremtmény közti különbségeket, fellázad a hierarchia ellen. Ennek kapcsán nemcsak a bibliai világrendre, hanem más kultúrkörökre is gondolhatunk, elegendő a görög mitológia alakjait, Zeust vagy Prométheuszt, illetve az antik művészetben oly népszerű hübrisz fogalmát felidézni. Ám joggal merül fel, hogy Lucifer és hozzá hasonló lázadó társai nemcsak a kevélység, hanem az irigység bűnét is magukon hordozzák. A kettő ugyanis gyakran együtt jár, keveredik, nem könnyű, nem is mindig lehet határokat húzni köztük. Az irigység azonban sokkal leplezettebb bűn, mint a sokszor vállalt, vagy a viselkedésben, külsőn kiütköző gőg. Az irigységhez is legalább két ember kell, tehát társadalmi alapkarakterű, másra irányuló érzés, mindig összehasonlítás „eredménye”. A belülről emésztő „kór” a legrejtegetettebb bűnök közé tartozik, viselői a legritkább esetben vallják be irigy vágyaikat. Az elhallgatott érzésről ezért leginkább a pillantás és a tekintet árulkodik, Dante is „bevarrott szeműeknek” nevezi az irigyeket, akik vakon tapogatóznak

a Purgatóriumban korábbi bűneik miatt. A szem jelentőségét erősítheti az irigység latin, *invidia* kifejezésének *video* = 'lát' töve is. Gondoljunk csak Salieri Mozartra vetett tekintetére Forman filmjéből. Az irigy ember a másik vélt vagy valós javait nézi, és csak a bűn pozitív megközelítői vélik úgy, hogy ez versengésre ösztönöz. Valójában inkább az irigy ember a másik kiválóságával szemben önmaga kisebbségét, alacsonyrendűségét éli meg, s a kevélyvel ellentétben nemigen gondolja, hogy képes legyőzni „ellenfelét”, vagy megszerezheti ugyanazokat a javakat. Sok irodalmi műben találkozhatunk irigy karakterekkel, ám ezek ritkán váltak az alkotások központi problémájává. Ellenben jóval több egyértelmű példa adódik az irigység másik fontos vonására, amikor valami – tárgy, személy, hatalom stb. – elvesztésének félelme kelti az irigység érzetét. Ezekben az esetekben jól látható, hogy a féltékenység megszállott szenvedélye a bűnnek olyan kútfője, amely az örületbe hajszolja alanyát vagy tárgyát, ármánykodásra, gyilkosságra készítet. Ezt a folyamatot az irodalom előszeretettel ábrázolja, említhető Ariosto *Őrjöngő Lórántja*, Shakespeare *Othellója* vagy Füst Milán: *A feleségem története*.

A torkosságnak nemcsak az evéshez, hanem a mértéktelen bekebelezéshez is köze van, a falánkságmögött rejlő identitásválság, boldogtalanság

tetten érhető Kosztolányi *Pacsirtájában*, az evéshez, táplálkozáshoz való viszony mai torzulásai Parti Nagy Lajos *Az étkezés ártalmasságáról* című monológiájában, a képzőművészetben meg e bűnt nemcsak holmi fejedelmi lakomák, terített asztalos csendéletek képviselik, hanem például Csurka Eszter *Fogyasztható művészet* című performansza, amelynek keretében a művész kenyértésztából „gyúrt” és süített emberszobrot, amit aztán a megnyitón a közönség szétmarcangolva megkajált.

A képzőművészetben a főbűnök kapcsán rendszerint az árulkodó testrészeket, mozdulatokat kutathatjuk. Milyen kompozíciók, emberközi viszonyok fejezhetik ki az irigységet vagy a gőgöt, milyen testtartások, arckifejezések, tekintetek leplezhetnek le egy-egy rejtteni szánt jellemvonást, miként burkolják mitológiai, vallási, termékenység témákba a női és férfi nemi szervek ábrázolását, vagy milyen állatok, tárgyak, esetleg milyen nemű vagy életkorú karakterek jelzik az ikonográfiai jelekben jártas szemlélőnek egy-egy bűn jelenlétét a vásznon.

A kortárs képzőművészet felé közeledve azonban a hagyományos ábrázolásmódok ismerete csődöt mond, kevésbé adódnak ikonográfiai kapaszkodók. Az értelmezés azonban sok mindenben átsegít, még

a bűnökön is. Ez történt azzal a banánnal is, amivel szintén a torkosság bűnébe eshetünk. Maurizio Cattelan olasz szobrász *Komédiás* című alkotása nem más, mint egy szupermarketből beszerzett, hétköznapi banán, szürke szigetelőszalaggal felragasztva a falra. Ez az alkotás a miami Art Basel aukción kelt el 120 ezer dollárért (átszámítva közel 36 millió forintért). A „celluxos banánra” reagáló mémek és a svéd lakberendezési áruház gyorsan reflektáló reklámfogása szinte hetekig foglalkoztatta a nézőket, talán éppen azért, mert a fogyasztói társadalom falánkságától hamar el lehet jutni az irigység, a gőg (irigyelni Duchamp-ot és híressé válni egy korunkat jellemző, találó ready made által) vagy a kapzsiság bűnéhez is. Ám e banán megfricskázza a csutkáig rágott bűnös gyümölcsöt, a kevélységből, tudásszomjból leszakított almát és vele együtt e gyümölcs festészeti diadalútját, ikonográfiai jelentőségét is. Mindehhez ecset helyett ma már egy szigetelőszalag is teljesen elegendő.

A 20. századi büntudat érzésénél, az egzisztenciális szorongásnál és a büntelen büntudat fogalmait vizsgálva Kafka, József Attila és Pilinszky művei aligha kerülhetők el. *A fegyencgyarmaton* című elbeszélés kivégzőgépezete, az egyetemes mérszárulás mechanizmusai, a kollektív

bűn és transzgenerációs büntudat 20. századi alakváltozatai után a Mária Magdolna alakjának és ábrázolásának tanulmányozása egyfelől meghozhatja a feloldozást, a bűnbánat esélyének egészséges érzeteit is. Másfelől visszajutunk Krisztus keresztáldozatának mozzanatához, az emberiségért vállalt szenvedéshez, ahonnan, ideiglenesen megváltva-megtisztulva, újra elindulva majd ismét bűnbe eshetünk, akár mind a hétbe.

Mert nem könnyű elkerülni a fenevad hét fő-jét, és nem könnyű bűneinkből kikeveredni. S bár komolyan vesszük a bűnök vizsgálatát, együtt küzdünk Adyval Kapzsiság Nagyúr ellen és segítünk a megszállott Kolhaasnak városokat gyűjtogatni a harag napján, az mégiscsak jó, hogy mindig van esély a bűnbocsánatra, feloldozásra, felszabadító nevetésre is. Szemléljük csak bűnbánó Mária Magdolna faragott szobrát, festészeti ábrázolásait: hajzuhatajának egész testét beborító szőrzetté alakulása, elsősorban a német mestereknél éppen elég derűt, felszabadító nevetést ad a befejezéshez. Vagy ha több mentségünk nincs, követhetjük akár Tartuffe mester útmutatóját is:

*„Igaz, hogy tiltva van egynémely élvezet,
De alkudozni az Istennel is lehet,
Mert fontos tudomány s a szükséglet
hatása
A lelkiismeret kellő kitágítása.”*

AJÁNDÉKOZZON ÉLET ÉS IRODALMAT!

Lepje meg családtagjait, barátait, üzletfeleit
Élet és Irodalom-előfizetéssel!

Rendelje meg igényes grafikai kivitelű ajándék-
utalványunkat, s adja át annak, akit tartalmas
és maradandó ajándékkal kíván megtisztelni.
Hónapokon át mindig Önre emlékezteti majd őt
a hetenként érkező *Élet és Irodalom*.

Az ajándékutalvány
megrendelhető,
illetve megvásárolható
a szerkesztőségben:
1089 Budapest,
Magyarok
Nagyasszonya tér 10.,
tel.: 210-5149,
210-5159,
fax: 303-9241,
e-mail:
lapterjesztes@es.hu,
es@es.hu

Az előfizetés díja: negyedévre
8100 Ft, fél évre **14 100 Ft**,
egy évre pedig **25 200 Ft**

ÉLET ÉS IRODALOM
IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

